

Izvor tome je shvaćanje s kraja 18. i početka 19. stoljeća da jedna nacija mora imati jedan jezik i jednu državu. Tako se mislilo dok su u ono doba nastajale prve nacije. Danas, međutim, uvid u jezike, nacije i države pokazuje da je stvarnost sasvim drukčija: »Većina država u svijetu je višejezična i unutar državnih granica obuhvaća više naroda« (8). Ta činjenica ostala je nepoznata kod nas, pa se po svaku cijenu uzgaja kolektivna halucinacija o neophodnosti podudaranja jezičnih, nacionalnih i državnih granica. Ušađuje se strahovanje da nacija i država ne bi mogle opstati ako ne bi imale zaseban jezik. Ova razina razmišljanja iz pretprošlog stoljeća mogla bi se lako odbaciti kad bi se osvijestilo da su »istraživači uvidjeli kako je jezična homogenost evropskih nacionalnih država kod kojih je vladala ideja o poklapanju jezičnog područja s državnim granicama očito bila iluzija« (21).

A upravo ta iluzija je u našoj sredini osnovni pokretač današnjih aktivnosti vezanih za jezik pomoću kojih bi se htjelo jednom u budućnosti poistovjetiti nacionalne i državne granice s jezičnima da bi se tako dokazala zasebnost nacije i njeno pravo na državu. Pritom se radi o potpuno suvišnim aktivnostima jer, kao prvo, nacija i država već postoje, a kao drugo, nepodudaranje jezika s državom je čak pravilo u svijetu: »većina država u svijetu sadrži više od samo jedne jezične zajednice, višejezičnost je dakle normalno stanje« (21). Stoga bi i balkanske zemlje trebale spoznati da je »romantičarski pojam 'nacije' u kojoj se država i 'narod' sa svojim nacionalnim jezikom podudaraju s državnim granicama prevaziđen danas« (8–9).

Jezik je nacionalno usmjerenim pojedincima važan s još jedne strane, s one koja uključuje pravljenje mitova i povijesti pomoću pričanja i pisanja, tj. pomoću naracije. Poznato je da »su nacije [...] tek procesom pravljenja nacije pomoću pisanja povijesti i sličnih aktivnosti u naraciji 'stvorene'« (9). Autorica upućuje na zbornik *Nation and Narration*, u kojem se govori o važnoj ulozi naracije pri stvaranju nacije (zbornik je uredio H. Bhabha, London/New York 1993, citate iz njega označavat ću pomoću N). Konstatira se da »u

---

Naracijom do nacije

Maja Buchler: *Sprachplanung im Schafspelz?!* Projekt-Verlag, Bochum, 2002.

Ako je netko prateći zbivanja zadnjih desetljeća u našoj sredini stekao utisak da opsjednutost nacijom ujedno znači i opsjednutost poviješću i jezikom, taj će svoj zaključak naći potvrđen u knjizi Maje Buchler. Ona pokazuje zašto su nacionalno angažiranom pojedincu važne prerađene slike iz povijesti i zašto mu je važna iluzija o zasebnom jeziku.

centru nacije nalazimo naraciju: priče o nacionalnom porijeklu, mitove o očevima osnivačima, rodoslovlja heroja. Na početku nacije nalazimo priču o početku nacije« (N, 121).

Zašto je priča tako bitna i zašto se može gledati »nacija kao oblik pripovijetke — tekstnih strategija, metaforičkih premještanja, podtekstova i figurativnih lukavstava« (N, 2)? Odgovor na to pitanje nije teško naći ako se ima u vidu da ne postoji »nikakva prirodna zadatost granica nacije: nacija *nije* zadata jezikom, teritorijem, rasom, religijom niti bilo čim drugim« (N, 23). Pa kad nastanak nacije nije prirodno uvjetovan i kad ne postoje objektivni kriteriji za određivanje nacije, onda se poseže za fikcijom. Razmjeri njene primjene su toliko veliki da se čak radi o »*institucionalnom* korištenju fikcije u nacionalističkim pokretima« (N, 47).

Budući da fikcija čini temelj nacije, nacija se definira i kao mit: »nacija je apstrakcija, alegorija, mit koji se ne podudara sa stvarnošću koja se može znanstveno definirati«, »jedan od najpostojanijih mitova je bez sumnje 'nacija'« (N, 48–49). Kod nacije je apsurdno to što s jedne strane »ljudi umiru za nacije, vode ratove zbog njih« uvjereni da je njihova nacija prirodno data i da postoji oduvijek, a s druge strane stoji »suha, gorka politička činjenica: 'nacionalizam nije buđenje nacija do samosvijesti; on *izmisli* nacije tamo gdje nisu postojale'« (N, 49). Izmišljanje je nemoguće sprovesti bez naracije: »nacije su dakle izmišljene konstrukcije čije postojanje ovisi o mašineriji kulturne fikcije u kojoj književnost ima presudnu ulogu« (N, 49).

Uz književnost bitne su novine i drugi mediji koji sudjeluju u nacionalističkim procesima danas, a jednako su postupali i mediji 19–og stoljeća: »I novine i mediji igrali su određenu ulogu u takvim procesima, tokom kojih su se u Evropi 'nacije' homogenizirale i na kraju se građani čak uživjeli u predodžbu da je 'njihova' nacija oduvijek postojala u takvom obliku« (9). Kako se ta predodžba o praiskonskom postojanju vlastite nacije mogla proširiti kad svaki iole znanstven uvid u povijest pokazuje da su nacije »nešto prilično novo u

povijesti« (N, 9)? Očito se povijesne činjenice zaboravljaju i zamjenjuju fikcijom s ciljem ostvarivanja nacionalnih programa: »Zaboravljanje, čak bih išao tako daleko da kažem zabluda na području povijesti, to je osnovni činilac u kreiranju nacije, a zbog toga napredak u istraživanju povijesti često predstavlja opasnost za temelje nacionalnosti« (N, 11).

S obzirom da objektivno istraživanje povijesti ne pruža potvrde kontinuiteta nacije, nacionalni aktivisti i u pristupu povijesti primjenjuju naraciju smatrajući da »se čak i povijesni kontinuitet mora izmisliti, npr. kreiranjem drevne prošlosti bez stvarnog povijesnog kontinuiteta bilo pomoću polufikcije [...] bilo pomoću krivotvorenja« (N, 49). Kako to konkretno u praksi izgleda, Maja Buchler pokazuje na suvremenom primjeru Tajvana: »Kad se pođe od toga da tajvanski nacionalisti žele stvoriti vlastitu tajvansku naciju, kod koje će se jezik, jezične granice i kultura podudarati, mora se pretpostaviti da se pritom bave 'naracijom'. Drukčije rečeno: povijest se pomoću pisanja povijesti i interpretiranja povijesti i diskutiranja o povijesti tek pravi. To znači da pisanje povijesti, odnosno sudionici u tom diskursu uzimaju samo one elemente koji im odgovaraju za opravdavanje ili potkrepljivanje vlastitih ciljeva te da tim elementima pomoću određenog redoslijeda daju novi smisao« (9).

Naracijom o naciji, povijesti i jeziku »želi se stvoriti zajednički identitet, koji obuhvaća i zajedničku kulturu i jezik« (9). Istovremeno se »sve to po mogućnosti treba« od kulture, jezika i identiteta nekih drugih ljudi toliko »razlikovati da bude dovoljno za osnivanje zasebne nacije i za dobivanje prava da se osnuje vlastita država« (9). Takvo pravljenje zajedničkog koje ujedno treba napraviti razliku prema drugima u skladu je s Freudovim zapažanjem da je »uvijek moguće povezati znatan broj ljudi zajedno u ljubavi dok god se ostavlja neke druge ljude da prime manifestaciju njihove agresivnosti« (N, 300).

Povjesničari, jezikoslovci i drugi koji koriste nacionalno angažiranu naraciju ne govore otvoreno o svojim ciljevima. Ali iza privida znanstvenosti kojim se ogrću skri-

vaju se sasvim prizemne borbe za vlast. Zato je »nacija u suvremenom svijetu 'kuriorno hibridno područje gdje se privatni interesi predstavljaju kao opće važni'« (N, 2). I kad se pogledaju današnje aktivnosti na planu jezičnog planiranja kod nas, ne treba smetnuti s uma da »krajnji cilj jezičnog planiranja najčešće nije mijenjanje samog jezika, nego nešto sasvim drugo, npr. politički ciljevi, želja da se dođe na vlast ili da se zadrži vlast« (22). Imajući to u vidu može se dobro razumjeti naslov knjige Maje Buchler, koji u prijevodu glasi *Jezično planiranje u janjećoj koži*. Sama autorica kaže da »se aluzija na 'vuka u janjećoj koži' u naslovu knjige odnosi na pitanje da li« nacionalno angažirani lingvist »etiketu 'znanstvenosti' zloupotrebljava za svoje političke ciljeve«, »želi profiterati od svog 'znanstvenog' autoriteta kao profesor na sveučilištu [...] i svoje 'istraživanje' stavlja potpuno u službu svojih političkih ciljeva. A 'istraživanje' koje treba služiti takvim ciljevima riskira da rezultate već unaprijed prilagodi prema postavljenom cilju [...] jer rezultati drugačiji od poželjnih po pravilu nisu dopušteni« (9–10). Usput rečeno, kod nas čak i jedan od voda nacionalno angažiranih jezikoslovaca Stjepan Babić u knjizi *Jezikoslovna prenja* priznaje o svojim jezikoslovnim aktivnostima da su »vuk u janjećoj koži«.

Jasno je da se takvi 'lingvisti' odriču svih lingvističkih kriterija, od kojih M. Buchler na prvom mjestu navodi »međusobnu razumljivost (strukturnu sličnost itd.)« (13). Na kakav otpor kod nacionalno angažiranih filologa nailazi netko kad primjenjuje lingvističke kriterije, autorica pokazuje na sljedećem primjeru: američki lingvist Leonard Bloomfield koji je kineske 'dijalekte' zbog njihove strukturne udaljenosti klasificirao kao jezike jer se međusobno razlikuju kao engleski i njemački bio je oštro napadan od strane kineskih kolega, koji su mu prigovarali da zbog zapadnjačkog imperijalizma želi cijepati kinesku naciju (13). Poučen tim primjerom, određen broj zapadnih lingvista koji se bave Kinom i kineskim jezikom u svojim tekstovima nakon opaske da se ustvari

radi o 'jezicima' ipak u nastavku koristi izraz 'dijalekti'. Autorica smatra da to čine kako bi izbjegli gore navedeni prigovor te da su upravo zbog toga »mnogi zapadni izučavatelji jezika i kulture Kine slijepo preuzeli kineski kut gledanja« (13–14). Ovo objašnjava i zašto neki strani lingvisti koji se bave jezičnom situacijom na južnoslavenskim prostorima slijepo preuzimaju stavove nacionalističkih filologa. Jer jasno je da se oni inozemni lingvisti koji ne preuzimaju iz nacionalne hrvatske, srpske, bošnjačke i crnogorske filologije tvrdnju da se radi o četiri različita standardna jezika izlažu napadima iz tih sredina.

Čim se, međutim, primijene lingvistički kriteriji, neosporno je da hrvatska, srpska, bošnjačka i crnogorska sredina imaju zajednički standardni jezik, koji se u lingvistici klasificira kao policentričan. Knjiga M. Buchler govori o klasificiranju jezika na Abstand-jezike i Ausbau-jezike, a kao primjer Ausbau-jezika navedeni su »skandinavski jezici švedski i danski. Kod njih se strogo uzevši prvotno radilo o dva dijalekta s različitim pisanim standardima« (27). Autorica ističe da »bez obzira na Abstand-jezike i Ausbau-jezike postoje i policentrični jezici«, kod kojih se jedan te isti jezik govori u različitim državama (27).

Kad nacionalistički jezikoslovci žele svoje intervencije na jeziku — cenzuru, purizam, izmišljanje riječi, proganjanje riječi — prikazati kao da su za opće dobro naroda, prešućuju da mijenjanje jezika »donosi sa sobom nenormalne troškove« (126). Zato se pravljenje razlika u jeziku, istjerivanje navodno nehrvatskih izraza i izbacivanje internacionalnih riječi ne može smatrati korisnim. Ono vodi u jezičnu izolaciju, a poznato je da sa sobom povlači »velike ekonomske nedostatke ako bi se stanovništvo internacionalno jezično izoliralo« (126). Stoga djelatnosti jezikoslovaca iz naše sredine samo potvrđuju da »u mnogim nacionalizmima sadržano razgraničavanje prema 'drugima' ima važniju ulogu nego smisao za realnost« (126).